

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Is de diplomademocratie wel een democratie?

Volkers, K.

Citation

Volkers, K. (2022). Is de diplomademocratie wel een democratie? *Bestuurskundige Berichten*, 37(2), 21-23. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3736553>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3736553>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Is de diplomademocratie wel een democratie?

Kyra Volkers

Polarisatie is een fenomeen dat gedurende de Nederlandse geschiedenis een grote rol heeft gespeeld. Zo was de Nederlandse samenleving lange tijd verdeeld in vier levensbeschouwelijke zuilen. Volgens sommigen bestuurskundigen kunnen we tegenwoordig echter spreken van een nieuwe maatschappelijke scheidslijn: opleidingsniveau.

Een verzuilde samenleving

De Nederlandse samenleving kent een uitgebreid verleden van scheidslijnen in maatschappelijke opvattingen.^{1,2,3} Een groot deel van de vorige eeuw kon Nederland gedefinieerd worden als een verzuilde samenleving die gesegmenteerd was op basis van religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen. Katholieken, protestanten, sociaaldemocraten en liberalen vormden duidelijk te onderscheiden sociale groepen. De zuilen kenden hun eigen karakteriserende waardenpatronen en opvattingen. Onderliggend hieraan waren een aantal instituties, zo beschikten de zuilen veelal over hun eigen scholen, politieke partijen, kranten en vakbonden.

Tijdens de verzuiling was er sprake van een grote mate van polarisatie. Polarisatie kan omschreven worden als een maatschappelijk verschijnsel bestaand uit een drietal kenmerken.⁴ Allereerst dient er sprake te zijn van een hoge mate van homogeniteit binnen de te onderscheiden maatschappelijke groeperingen, in dit geval zuilen. Daarnaast is een hoge mate van heterogeniteit tussen de verschillende maatschappelijke groeperingen vereist. Tenslotte gaat het bij polarisatie om slechts een klein aantal te onderscheiden groepen die ieder van

significante grootte zijn.⁴ Tijdens de verzuiling werd aan ieder van deze karakteristieken van polarisatie voldaan.

Ontzuiling

Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw nam de bestaanszekerheid van mensen echter toe. Ten gevolge hiervan ging men zich naast hun basisbehoeften in grotere mate focussen op de kwaliteit van het leven.^{6,7} Postmaterialistische waarden gingen een steeds grotere rol spelen. Met het oog op individuele vrijheid en politieke participatie vond er een proces van ontzuiling plaats.^{8,9,10} Bovendien was er sprake van secularisering waardoor vooral de bindingen met de religieuze zuilen afnamen.¹ Rond deze periode deed zich tenslotte ook een proces van globalisering voor.¹¹ Bindingen en afhankelijkheden over de nationale grenzen heen namen toe. Dit leidde tot een aantal vergaande economische en culturele ontwikkelingen.¹¹ Deze ontwikkelingen hadden uiteenlopende gevolgen voor verschillende groepen in de samenleving. Als gevolg hiervan ontstond er een waardeverandering onder verscheidene groeperingen die zich ofwel verzetten tegen de nieuwe ontwikkelingen, ofwel deze steunden.⁵

Nationaal Archief (CC0)

Een nieuwe maatschappelijke scheidslijn

De belangrijkste scheidslijn in de samenleving betreft, ten gevolge van deze ontzuiling, nu in mindere mate religie en sociale klasse.^{8,9,10,11,12} Er heeft echter een verschuiving plaatsgevonden. De basis voor de nieuwe maatschappelijk segmentatie betreft wellicht opleidingsniveau.¹² De bestuurskundigen Mark Bovens en Anchrit Wille gebruiken de term ‘diplomademocratie’ om aan te duiden dat de Nederlandse samenleving zich in twee groepen verdeelt, namelijk enerzijds een groep hoger opgeleiden en anderzijds een groep lager opgeleiden.¹² De Nederlandse maatschappij neemt de vorm aan van een meritocratie.^{5,12} Maatschappelijke posities kunnen individuen verwerven op basis van hun individuele talenten en inzet. Opleiding speelt hierbij in toenemende mate een cruciale rol. Waar voorheen sociale klasse en herkomst grote invloed hadden op iemands leven, zoals ten tijde van de verzuiling, is nu opleiding een doorslaggevende factor.^{5,12} Dit heeft ertoe geleid dat opleiding gezien kan worden als de huidige belangrijkste maatschappelijke scheidslijn.^{1,5,12}

De komst van de meritocratie heeft er ook voor gezorgd dat het aantal hoogopgeleiden toenam.⁵ Hoger opgeleiden hebben vooral hoogopgeleiden vrienden en partners waardoor steeds vaker het beeld opkomt van hoger en lager opgeleiden die in ‘bubbels’ naast elkaar leven.⁵ Er zijn sterke verschillen in welvaart, maar ook in standpunten ten opzichte van een aantal belangrijke maatschappelijke thema's als immigratie, integratie en Europeanisering.^{1,5,11,12} Terugblikkend op de drie karakteristieken van polarisatie kan nagegaan worden of

er opnieuw sprake is van polarisatie in de Nederlandse samenleving. Echter nu niet tussen verschillende levensbeschouwelijke zuilen, maar tussen enerzijds een groep lager opgeleiden en anderzijds een groep hoger opgeleiden. Hoewel er duidelijke verschillen zijn tussen beide groepen op het gebied van welvaart, opinie en politieke participatie, en er dus sprake is van heterogeniteit tussen de groeperingen, is het lastiger om vast te stellen in welke mate er sprake is van homogeniteit binnen de groepen. Burgers organiseren zich niet expliciet naar opleidingsniveau.⁵ Tenslotte gaat het wel om slechts een klein aantal te onderscheiden groepen, namelijk twee, die van significante grootte zijn sinds de toename van het aantal hoogopgeleiden.⁵

Sociale en politieke polarisatie

Met het oog op polarisatie kan er nog een onderscheid gemaakt worden tussen politieke en sociale polarisatie. Tot nu toe is slechts sociale polarisatie aan de orde gekomen. Het gaat hier om een verschijnsel waarbij groepen burgers tegengestelde posities aannemen ten opzichte van bepaalde beleidsonderwerpen.¹³ Politieke polarisatie vindt daarentegen plaats wanneer er conflicten ontstaan tussen politieke partijen onderling. Vaak worden er in zulke kwestie fronten gevormd in de volksvertegenwoordiging waarbij politieke partijen extreem tegengestelde opinies uitdragen ten aanzien van een beleidsonderwerp.¹³ Ten tijde van de verzuiling was weliswaar sprake van een grote mate van sociale polarisatie, toch vond er geen politieke polarisatie plaats.^{1,2,3} Nederland kon gedefinieerd worden als een ‘*consociational democracy*’, een democratie waarin er sprake is van parallelle sociale scheidslijnen, maar waarin de elites van de zuilen op bestuurlijk niveau wel samenwerken.² De elites van de verscheidene zuilen streefden naar overleg en consensus, ze beoogden compromissen te sluiten en wanneer zij wel met elkaar in botsing kwamen, werd getracht het conflict te depolitiseren.³ Op deze wijze was politieke stabiliteit mogelijk in een periode van verzuiling vol sociale polarisatie.

Ondervertegenwoordiging lager opgeleiden in de politiek

Deze pacificatiepolitiek wordt tegenwoordig echter niet toegepast op de polarisatie tussen lager en hoger opgeleiden. De diplomademocratie beperkt zich namelijk niet tot het maatschappelijk leven, maar zet zich door in de politiek.^{1,5,12,15} Hoger opgeleiden domineren de politiek ten koste van de lager opgeleiden. Nederland wordt bestuurd door de burgers met het hoogste opleidingsniveau, voornamelijk universitair geschoolden

en enkele hbo'ers. Dit is problematisch aangezien laag- en hoogopgeleiden verschillende belangen en wensen hebben ten aanzien van bepaalde beleidsonderwerpen.¹⁴ Zoals eerder vermeld koesteren lager en hoger opgeleiden verschillende opinies ten opzichte van een aantal belangrijke maatschappelijke thema's als immigratie, integratie en Europeanisering.^{1,5,11,12} Beide groepen worden niet evenredig geraakt door de globalisering.⁵ Doordat lager opgeleiden ondervertegenwoordigd worden in de politiek en het bestuur, vindt er te weinig articulatie plaats van hun standpunten.^{5,12} Compromissen sluiten tussen beide groepen in de samenleving is dan erg ingewikkeld.

Wenselijkheid van de diplomademocratie

De vraag is nu of deze situatie wenselijk is. Willen we dat iedere burger een gelijke inbreng heeft in de politiek? Enerzijds kan gesteld worden dat hoogopgeleide burgers meer kennis hebben van bepaalde, vooral technische, beleidsonderwerpen waardoor zij een luider stem dienen te hebben in de politiek. Anderzijds is deze visie tegenstrijdig aan de representatieve democratie waarin de politiek juist een afspiegeling dient te zijn van de samenleving. De diplomademocratie is in dat opzicht helemaal geen democratie maar eerder een aristocratie, een bestuursvorm waarbij een kleine groep geleerden het bestuur op zich neemt.

De Nederlandse meritocratie en daarmee verbonden diplomademocratie blijkt concluderend steeds vaker het onderwerp van maatschappelijke discussie. Er is een maatschappelijke kloof ontstaan tussen enerzijds lager opgeleiden en anderzijds hoger opgeleiden. Hoewel ten tijde van de verzuiling er een pacificatiepolitiek gevoerd werd, is dat tijdens deze nieuwe sociale polarisatie moeizaam. Lager opgeleiden worden namelijk in grote mate ondervertegenwoordigd in zowel politiek als bestuur. De uiteindelijke wenselijkheid van deze diplomademocratie, zoals door Mark Bovens en Anchrith Wille uiteengezet, is echter een discussie van normatieve aard.

De diplomademocratie beperkt zich niet tot het maatschappelijk leven, maar zet zich door in de politiek.

Bronnenlijst

- [1] Muis, Q., Reeskens, T., & Sieben, I. (2019). Polarisering in Nederland: Opleidingsniveau als scheidslijn. *Religie & Samenleving*, 14(2), 124–143. <https://doi.org/10.54195/rs.11576>
- [2] Lijphart, A. (1969). *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, Amsterdam
- [3] Cramer, N. (1990). Ontzuiling in de Nederlandse politiek. *Leidschrift: Nieuw zicht op de zuilen*, 7(June), 17–33. <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2728385/view>
- [4] Esteban, J.-M., & Ray, D. (1994). On the Measurement of Polarization. *Econometrica*, 62(4), 819–851. <https://doi.org/10.2307/2951734>
- [5] Bovens, M.A.P. (2012). *Opleiding als scheidslijn: van oude en nieuwe maatschappelijke breukvlakken*. Erasmus MC: University Medical Center Rotterdam. <http://hdl.handle.net/1765/32803>
- [6] Ignazi, P. (1992). The silent counter-revolution: Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe. *European Journal of Political Research*, 22 (1), 3-34.
- [7] Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*, Princeton, N. Jersey: Princeton University Press.
- [8] Bryant, C. G. (1981), Depillarisation in the Netherlands, in: *British Journal of Sociology*, 32 (1), 56-74.
- [9] Koster, W. de & J. van der Waal (2008), Moreel conservatisme en autoritarisme theoretisch en methodisch ontward, *Mens en Maatschappij: tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 81 (SOC-2006-012), 121-141.
- [10] Duyvendak, J.W. (2004), *Een eensgezinde, vooruitstrevende natie. Over de mythe van 'de' individualisering en de toekomst van de sociologie*, Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- [11] Inglehart, R. & P. Norris (2016), *Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash*, HKS Faculty Research Working Paper No. RWP16-026. Geraadpleegd op de HKS Faculty Research Working Paper Series website: <https://research.hks.harvard.edu/publications/workingpapers/Index.aspx>
- [12] Bovens M. & Wille A. (2017), *Diploma Democracy: The Rise of Political Meritocracy*. Oxford: Oxford University Press.
- [13] Oosterwaal, A. (2009). Polarisation in de Nederlandse samenleving en politiek: het integratiebeleid., *Mens en Maatschappij*, 84(4), 369-392.
- [14] De Lange, M., Tolsma, J., Wolbers, M. H. J., & De Lange, M. (2015). *Opleiding als sociale scheidslijn. Een nieuw perspectief op een oude kloof*, Acco.